

Henryka Ilgiewicz
Instytut Badań Kultury Litwy, Wilno, Litwa
ilgiewicz@mail.ru

Towarzystwo XXVII Miłośników Książki w Kownie (1930-1940)

Abstract

Society XXVII of the Lovers of Books in Kaunas (1930-1940)

The Society XXVII of the Lovers of Books was acting in Kaunas in 1930-1940. The aim of this society was to develop fondness for a nicely edited books, as well as keeping ties with other bibliophile societies. Most of the Society members were deeply connected of the society there were persons deeply connected with books: editors, graphic designers and known Lithuanian politicians and public figures. Number of members varied from 12 to 23, and the most active were: Vytautas Steponaitis, Viktoras Cimkauskas, Paulius Galaunė, Vaclovas Biržiška, Marija Urbšienė, Petras Jakštas, Vilhelmas Burkevičius, Juozas Balčiūnas-Švaistas and Vytautas Kazimieras Jonynas. The society explored the history of Lithuanian book, published two volumes of annual editions „XXVII Knygos Mėgėjų Metraštis” and several books, organized readings, exhibition of books, tours to the exhibitions and libraries, and gathered a reference collection. The Society contributed to the increased love of books in the Lithuanian society.

Key words: The Society XXVII of the Lovers of Books – Kaunas – bibliophile – Lithuanian books.

Słowa kluczowe: Towarzystwo XXVII Miłośników Książki – Kowno – bibliofilstwo – litewska książka.

Założenie towarzystwa

W Zachodniej Europie towarzystwa bibliofilskie zaczęły powstawać w XIX w. Na przykład we Francji Towarzystwo Bibliofilów zostało zało-

zone w 1820 r.¹ Ruch bibliofilski w sąsiadującej z Litwą Polsce intensywnie rozwinął się po odzyskaniu niepodległości w 1918 r. Miłośnicy książek zaczęli skupiać się w organizacjach, których celem było krzewienie w społeczeństwie zamiłowania do książki, szczególnie książki pięknie wydanej, i podnoszenia jej poziomu estetycznego. Realizując te cele stowarzyszenia urządzały odczyty, wystawy, wydawały bibliofilskie publikacje, organizowały zjazdy bibliofilów. W latach 1921-1927 powstało w Polsce dziesięć towarzystw bibliofilskich: Towarzystwo Bibliofilów Polskich w Warszawie (1921), Towarzystwo Miłośników Książki w Krakowie (1922), Towarzystwo Bibliofilów Polskich w Poznaniu (1923), Towarzystwo Miłośników Książki we Lwowie (1925), Koło Miłośników Książki w Zamościu (1925), Towarzystwo Bibliofilów im. Joachima Lelewela w Toruniu (luty 1926), Towarzystwo Bibliofilów Polskich w Wilnie (kwiecień 1926) oraz Towarzystwo Miłośników Książki w Lublinie (czerwiec 1926)².

Na początku lat 30. XX w. ruch bibliofilski dotarł także na Litwę Kowieńską. W 1930 r. nieliczni bibliofile litewscy postanowili założyć Towarzystwo XXVII Miłośników Książki (XXVII knygos mėgėjų draugija) w Kownie, ówczesnej stolicy Litwy. Inicjatorem był pułkownik lejtnant Vytautas Steponaitis, który w tym czasie pracował w Oddziale Prasy i Oświaty Sztabu Wojska Litewskiego jako redaktor czasopisma poświęconego historii wojskowości „Mūsų Žinynas” i wydawnictwa ciągłego „Karo Archyvas”. Najpierw skontaktował się on z Mariją Urbšienė, żoną Juozasa Urbšysa, posła litewskiego w Paryżu, która dostała i przetłumaczyła na język litewski statut Towarzystwa Bibliofilów we Francji, nakreśliła swoją wizję litewskiego towarzystwa i przysłała to wszystko Steponaitisowi do Kowna³.

Steponaitis za pomocą prasy poinformował litewskich miłośników książki o planach założenia towarzystwa, opracował statut wzorowany na przysłanym przez Urbšienė statucie Towarzystwa Bibliofilów we Francji i rozpoczął poszukiwanie ewentualnych członków. W dniu 8 X 1930 r. w mieszkaniu muzealnika i historyka sztuki Pauliusa Galauni w Kownie odbyło się pierwsze spotkanie przyszłych członków towarzystwa. Oprócz samego gospodarza brali w nim udział V. Steponaitis oraz adwokat Viktoras Cimkauskas. Zapoznali się oni z projektem statutu towarzystwa i zaproponowali zmiany w jego tekście. Ustalili również, że towarzystwo nie może mieć więcej niż 27 członków. Według wspomnień byłych członków P. Galauni i Petrasa Jakštasa, taką liczbę zaproponował V. Steponaitis mając na myśli popular-

¹ P. Galaunė, *Kaip gimė ir veikė XXVII knygos mėgėjų draugija*, „Biblioteką Darbas” 1976, nr 10, s. 33.

² E. Andrysiak, *Towarzystwo Bibliofilów Polskich w Wilnie*, Kalisz 2007, s. 13-15.

³ Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka (dalej: LNMMB), sygn. F 25-148, Marijos Urbšienės-Mašiūtaitės laiškai Vytautui Steponaičiui, 1930-1933, k. 1-5, 8.

ną na Litwie nalewkę „Trzy dziewiątki” (Trejos devynerios), w której skład wchodziło 27 ziół. O pochodzeniu nazwy towarzystwa od popularnej nalewki wiedzieli tylko jego organizatorzy, do wiadomości szerszej publiczności tego nie podawano⁴.

Następne spotkanie kowieńskich miłośników książki odbyło się 30 X 1930 r. w klubie oficerów noszącym nazwę „Karininkų ramovė”. Tym razem na spotkanie przybyło 11 osób. Zebrani omówili projekt towarzystwa i wyłonili spośród siebie pięcioosobową grupę założycieli, którzy mieli ostatecznie opracować i podpisać statut oraz zadbać o rejestrację towarzystwa. Do grupy założycieli weszli: V. Steponaitis, P. Galaunė, Juozas Paknys, V. Cimkauskas oraz Vaclovas Biržiška. Wymienione osoby dopracowały i podpisały statut, 26 XI 1930 r. potwierdziły go notarialnie, a następnie wręczyły naczelnikowi miasta Kowna i powiatu kowieńskiego. 17 XII 1930 r. Towarzystwo XXVII Miłośników Książki zostało zarejestrowane, a jego statut zatwierdzony przez naczelnika miasta Kowna i powiatu kowieńskiego. Siedziba towarzystwa miała znajdować się w stolicy Litwy, a jego działalność obejmować całe jej terytorium⁵. W 1936 r. w związku z ukazaniem się nowej ustawy o towarzystwach statut Towarzystwa XXVII Miłośników Książki został zatwierdzony w Ministerstwie Spraw Wewnętrznych Republiki Litewskiej, a samą organizację wpisano do rejestru towarzystw pod numerem 27⁶.

Po uzyskaniu podstawy prawnej organizatorzy zwołali kowieńskich miłośników książki na zebranie założycielskie, które odbyło się 27 I 1931 r. w restauracji przy hotelu Lietuva. Przybyło 15 osób, które zostały pierwszymi członkami towarzystwa. Spośród nich wybrano zarząd i komisję rewizyjną. Do zarządu towarzystwa weszli: V. Steponaitis (prezes), V. Cimkauskas (sekretarz), ksiądz Juozas Tumas-Vaižgantas (skarbnik), P. Galaunė oraz J. Paknys. Członkami komisji rewizyjnej zostali: Antanas Rucevičius, Vladas Daumantas-Dzimidavičius i Jonas Strazdas-Jaunutis. Szerszą społeczność o powstaniu nowego towarzystwa poinformowała prasa litewska⁷.

Członkowie

Członkami towarzystwa, jak głosił statut, mogli zostać obywatele Litwy kochający książkę i uznający jego przepisy. Osoby, które chciały zostać człon-

⁴ P. Galaunė, *Kaip gimė ir veikė...*, s. 33; P. Jakštas, *Iš XXVII knygos mėgėjų draugijos nario prisiminimų*, „Bibliotekų Darbas” 1988, nr 4, s. 34.

⁵ *Ištatai*, „XXVII Knygos Mėgėjų Metraštis” 1933, t. 1, s. 133-134; *Chronika*, tamże, s. 135-136.

⁶ V. C-kas [Viktoras Cimkauskas], *Chronika*, „XXVII Knygos Mėgėjų Metraštis” 1937, t. 2, s. 180.

⁷ *Chronika...*, s. 136; P. Jakštas, *Iš XXVII knygos mėgėjų...*, „Bibliotekų Darbas” 1988, nr 3, s. 34; J. Andrukaitienė, E. Dikavičienė, M. Fominaitė, B. Voitkevič, *Iš XXVII knygos mėgėjų draugijos archyvo*, „Knygotyra” 2014, t. 63, s. 291-293.

kiem organizacji musiały złożyć do zarządu pisemną prośbę oraz rekomendacje dwóch członków towarzystwa. Decyzję o przyjęciu nowych członków podejmowało na wniosek zarządu walne zebranie⁸. Zostawały nimi osoby związane z książką: literaci, wydawcy, redaktorzy, graficy książkowi, ale również znani litewscy działacze polityczni i społeczni. Towarzystwo XXVII Miłośników Książki mogło zrzeszać, jak sugerowała nazwa, 27 członków⁹. Zwykle bywało ich mniej. Towarzystwo rozpoczęło działalność mając 15 członków, w 1933 r. pozostało ich zaledwie 12¹⁰. Na zebraniach niejednokrotnie mówiono o potrzebie przyjęcia nowych osób i zwiększeniu liczby działaczy do 27. Mimo podjętych starań nie udało się tego zrealizować. Szeregowych bibliofilów od wstąpienia do towarzystwa odstraszały wysokie wymagania finansowe. Jednorazowa opłata wpisowa wynosiła 100 litów, składka roczna – 120 litów¹¹. Dla mniej zarabiających przedstawicieli litewskiej inteligencji, zwłaszcza w latach kryzysu gospodarczego, taka składka wydawała się zbyt wysoka. Z tego powodu na rocznym walnym zebraniu 27 I 1934 r. postanowiono składkę obniżyć do 5 litów miesięcznie, czyli 60 litów rocznie¹². Jednak i po obniżeniu opłaty nie było wielu kandydatów na członków towarzystwa. Na dzień 27 I 1937 r. miało ono 23 członków, po śmierci Mykolasa Sleževičiusa (zmarł 11 XI 1939 r. w Kownie) pozostało ich 22¹³.

Oprócz trudności materialnych wielu szeregowych przedstawicieli litewskiej inteligencji powstrzymywało się od działalności w organizacjach społecznych z przyczyn politycznych. Po dokonaniu w grudniu 1926 r. zamachu stanu na Litwie panował reżym autorytarny bazujący na systemie biurokratyczno-politycznym. Przywódca litewskich narodowców Antanas Smetona został prezydentem Litwy i konsekwentnie ugruntowywał swoją pozycję. Narodowcy ogłosili go wodzem narodu. W celu sparaliżowania wszelkich przejawów działalności opozycyjnej władzę administracyjną przekazywano w ręce komendantów wojennych, utrzymywano rygorystyczną cenzurę prasy i wydawnictw, wszelkie dziedziny życia społecznego i kulturalnego oraz oświaty poddawano kontroli administracji państwowej¹⁴. Działając w takich okolicznościach towarzystwo również przejawiało ostrożność i przyjmowało do swego grona osoby uważane za polityczne prawomyślne.

⁸ *Istatai...*, § 6, 8, 10.

⁹ *Istatai...*, § 7.

¹⁰ *Chronika...*, s. 136; *XXVII knygos mėgėjai*, „XXVII Knygos Mėgėjų Metraštis” 1933, t. 1, s. 272.

¹¹ *Istatai...*, § 11, 20.

¹² *Chronika...*, s. 178.

¹³ P. Jakštas, *Kas buvo XXVII knygos mėgėjai*, „XXVII Knygos Mėgėjų Metraštis” 2004, t. 3, s. 58-64; *XXVII knygos mėgėjai 1934.I.27-1937.I.27*, „XXVII Knygos Mėgėjų Metraštis” 1937, t. 2, s. 211; A. Banevičius, *111 Lietuvos valstybės 1918-1940 politikos veikėjų. Enciklopedinis žinybas*, Vilnius 1991, s. 117.

¹⁴ K. Buchowski, *Polacy w niepodległym państwie litewskim 1918-1940*, Białystok 1999, s. 165.

Ogółem na podstawie zachowanej dokumentacji można naliczyć 28 osób, które były członkami organizacji. Każdy z nich figurował na liście pod stałym numerem zapisywanym cyfrą rzymską. Nowy członek mógł być wpisany na listę pod tym samym numerem w razie śmierci lub wystąpienia z towarzystwa poprzednika. Ponadto, według niepisanej zasady w towarzystwie w tym samym czasie mogła być tylko jedna kobieta, jeden ksiądz oraz jeden Żyd. W pierwszych latach funkcjonowania organizacji tak było. W gronie towarzystwa znajdowała się jedna kobieta – M. Urbšienė, jeden ksiądz – J. Tumas-Vaižgantas i jeden Żyd – V. Cimkauskas. Jednak w latach późniejszych zasady tej tak skrupulatnie nie przestrzegano. Na przykład, w 1933 r. z listy członków został skreślony artysta malarz Adalbertas Staneika, który nie uczestniczył w działalności towarzystwa i nie płacił składek członkowskich. Na jego miejsce pod numerem XII została wpisana nowa członkini – Magdalena Avietėnaitė, urzędniczka Ministerstwa Spraw Zagranicznych, chociaż w towarzystwie była już jedna kobieta – M. Urbšienė. Po śmierci Tumasa-Vaižgantas, który zmarł 29 IV 1933 r., innego księdza do towarzystwa nie przyjęto, jeśli nie liczyć dwóch byłych księży: V. Daumantasa-Dzimidavičiausa i Vladasa Jurgutisa¹⁵.

Jak już wspomniano, członkowie towarzystwa na walnym zebraniu wybierali spośród siebie pięcioosobowy zarząd i trzyosobową komisję rewizyjną¹⁶. Powoływano je na trzy lata, lecz z powodu braku osób chcących i mogących poświęcić czas i wysiłek sprawom towarzystwa, w zarządzie i komisji te same osoby pozostawały przez kilka kadencji. W skład pierwszego zarządu wchodził: V. Steponaitis, V. Cimkauskas, J. Tumas-Vaižgantas, P. Galaunė i J. Paknys, a komisję rewizyjną tworzyli: A. Rucevičius, V. Daumantas-Dzimidavičius i J. Strazdas-Jaunutis. W latach następnych w składzie zarządu i komisji rewizyjnej zaszły niewielkie zmiany. W 1933 r. po śmierci księdza J. Tumasa-Vaižgantas do zarządu dokooptowano Kazysa Bizauskasa. Na walnym zebraniu 27 I 1934 r. na miejsce ustępującego J. Paknysa wybrano Eduardasa Turauskasa, a kiedy wyjechał on do Czechosłowacji, 1 X 1934 r. do zarządu dokooptowano Juozasa Balčiūnasa-Švaistasa, któremu powierzono obowiązki skarbnika. Do komisji rewizyjnej na walnym zebraniu 27 I 1936 r. w miejsce Daumantasa-Dzimidavičiausa wybrano Vilhelmasa Burkevičiausa¹⁷. W ostatnich latach egzystowania towarzystwa zarząd pracował w składzie: J. Balčiūnas-Švaistas, V. Burkevičius, V. Cimkauskas, Vytautas Kazimieras Jonynas oraz A. Rucevičius¹⁸.

¹⁵ P. Jakštas, *Kas buvo XXVII knygos mėgėjai...*, s. 36; V. C-kas [V. Cimkauskas], *Chronika...*, s. 178-180.

¹⁶ *Istatai...*, § 12-15.

¹⁷ V. C-kas [V. Cimkauskas], *Chronika...*, s. 177-181.

¹⁸ LNMMB, sygn. F 40-16, V. Burkevičius, Aštuonerius metus su knygos mėgėjais, Vilnius, k. 48.

Działalność towarzystwa

Celem Towarzystwa XXVII Miłośników Książki, według statutu, było rozwijanie na Litwie zamiłowania do pięknie wydanej książki oraz utrzymywanie więzi z innymi towarzystwami bibliofilskimi¹⁹. W tym celu towarzystwo miało publikować własne czasopismo, informować o pięknie wydanych książkach na Litwie i za granicą, organizować odczyty, wystawy i konkursy, badać dzieje litewskiej książki, gromadzić własną bibliotekę, wymieniać się wydawnictwami z innymi towarzystwami o podobnym zakresie działalności²⁰.

Konkretne plany działalności były omawiane na posiedzeniach zarządu i zatwierdzane na ogólnych zebraniach członków towarzystwa. Według regulaminu, przyjętego 27 IX 1931 r., zarząd miał zwoływać nie mniej niż sześć ogólnych zebrań rocznie. Zwykle w ciągu roku odbywało się od czterech do pięciu zebrań zwyczajnych oraz jedno sprawozdawcze, na którym wysłuchiowano sprawozdania zarządu i komisji rewizyjnej, zatwierdzano plany działania oraz decydowano o innych sprawach ważnych dla towarzystwa. Zarząd zbierał się na posiedzenia w razie potrzeby. Ponieważ towarzystwo nie miało własnej siedziby, zebrania i wszelkie inne imprezy odbywały się w pomieszczeniach różnych urzędów, w bibliotekach, muzeach, restauracjach czy w mieszkaniach członków. O miejscu kolejnego zebrania decydował zarząd, a sekretarz pisemnie zawiadamiał o tym członków towarzystwa²¹.

Oprócz omawiania i rozstrzygnięcia bieżących spraw, na zebraniach towarzystwa wygłaszano odczyty o różnych aspektach bibliofilstwa, bibliotekach, drukarniach, rozwoju piśmiennictwa i dziejach książki litewskiej. W pierwszym roku działalności z powodu wielu spraw organizacyjnych brakowało czasu na przygotowanie i wygłaszanie odczytów, toteż wysłuchano zaledwie jednego wykładu P. Galauni o bibliofilu litewskim Lukoševičiuse, organiście w Dorsuniszkach (Darsūniškis – osiedle w rejonie koszedarskim na Litwie), ogłoszonego na zebraniu 27 V 1931 r.²² W latach następnych liczba odczytów znacznie wzrosła. W roku 1932 wygłoszono sześć, w 1933 – siedem, w 1934 – trzy, w 1935 – dziewięć, w 1936 – siedem, w 1937 – trzy, w 1938 – siedem, w 1939 – cztery, a w 1940

¹⁹ *Istatai...*, § 3.

²⁰ *Istatai...*, § 4.

²¹ *Regulaminas*, „XXVII Knygos mėgėjų Metraštis” 1933, t. 1, s. 134-135; LNMMB, sygn. F 14-415, XXVII knygos mėgėjų draugijos kvietimai [dalyvauti draugijos susirinkimuose] siusti M. Urbšienėi-Mašiotaitėi, 1931.II. 27 – 1940.V.27, Vilnius; tamże, sygn. F 61-263, Kvietimai į [XXVII knygos mėgėjų] draugijos susirinkimus siusti Bizauskui Kaziui 1932-1940, Vilnius.

²² J. Andrukaitienė, E. Dikavičienė, M. Fominaitė, B. Voitkevič, *Iš XXVII knygos mėgėjų...*, s. 295.

– dwa odczyty²³. W roli prelegentów występowali najczęściej sami członkowie towarzystwa. Najaktywniejsi pod tym względem byli: P. Galaunė, V. Biržiška, V. Steponaitis, M. Urbšienė, V. Burkevičius, J. Balčiūnas-Švaistas oraz V.K. Jonynas²⁴.

Niekiedy z odczytami występowali zaproszeni przez zarząd litewscy miłośnicy książek nienależący do towarzystwa. Na przykład, na zebraniu 27 XI 1938 artysta Stanislovas Pilka mówił o bibliotece swojego ojca, 27 IV 1939 introligator Tadas Lomsargis – o oprawach książek, 27 IV 1940 r. prawnik Liudas Šmulkstys – o wystawie litewskich książek w Moskwie²⁵. Ponadto ksiądz Jonas Kriškiukaitis, kierownik biblioteki Zgromadzenia Księży Marianów w Mariampolu, przygotował referat pt. *Jak ja zbierałem książki do biblioteki Zgromadzenia Księży Marianów*. Z powodu nieobecności autora tekst na walnym zebraniu 27 I 1933 r. przeczytał J. Balčiūnas-Švaistas²⁶.

Dzieje piśmiennictwa i druku na Litwie przez długie stulecia nierozdzielnie były powiązane z kulturą polską, lecz z powodu antypolskiego kursu polityki litewskiej²⁷ rzadko wybierano tematy dotyczące historii polskiej książki na Litwie. Można tutaj wymienić jedynie odczyt J. Balčiūnasa-Švaistasa o drukarni Zawadzkich w Wilnie oraz prelekcję Mykolasa Biržiški o bibliotekach wileńskich²⁸. Nieco częściej mówiono na zebraniach towarzystwa o ruchu wydawniczym i bibliofilskim w innych krajach europejskich. 27 V 1935 r. J. Balčiūnas-Švaistas wygłosił odczyt o twórczości rosyjskiego pisarza emigracyjnego Viktora Ireckiego (Виктор Ирцкий, właściwie Виктор Яковлевич Гликман, 1882-1936) i czytał przetłumaczone na język litewski fragmenty jego powieści o bibliofilu, zaś na zebraniu 27 września tegoż roku V. Steponaitis opowiadał o znanych bibliofilach w Estonii i na Łotwie²⁹. W marcu 1936 r. P. Jakštas przedstawił prelekcję o antysemickich publikacjach w Niemczech, a w maju tegoż roku V.K. Jonynas – o współ-

²³ *Chronika*, „XXVII Knygos Mėgėjų Metraštis” 1933, t. 1, s. 135-138; V. C-kas [V. Cimkauskas], *Chronika*, „XXVII Knygos Mėgėjų Metraštis” 1937, t. 2, s. 177-181; LNMMB, sygn. F 61-263, Kvietimai į [XXVII knygos mėgėjų] draugijos susirinkimus siusti Bizauskui Kaziui 1932-1940, Vilnius; tamże, sygn. F 14-415, XXVII knygos mėgėjų draugijos kvietimai [dalyvauti draugijos susirinkimuose] siusti M. Urbšienei-Mašiotaitėi, 1931.II. 27 – 1940.V.27; P. Jakštas, *Kas buvo XXVII knygos mėgėjai...*, s. 43-47.

²⁴ Tamże.

²⁵ LNMMB, sygn. F 61-263, Kvietimai į [XXVII knygos mėgėjų] draugijos susirinkimus siusti Bizauskui Kaziui 1932-1940; tamże, sygn. F 14-415, XXVII knygos mėgėjų draugijos kvietimai [dalyvauti draugijos susirinkimuose] siusti M. Urbšienei-Mašiotaitėi, 1931 II 27 – 1940 V 27.

²⁶ *Chronika...*, s. 138.

²⁷ O stosunkach polsko-litewskich w okresie międzywojennym zob. P. Łossowski, *Po tej i tamtej stronie Niemna. Stosunki polsko-litewskie 1883-1939*, Warszawa 1985; K. Buchowski, dz. cyt.; B. Paszkiewicz, *Pod znakiem «Omegi»*, przygotował do druku i indeks osób oprac. A. Gałkowski, słowem wstępnym opatrzył i całość krytycznie przejrzał P. Łossowski, Warszawa 2003.

²⁸ V. C-kas [V. Cimkauskas], *Chronika...*, t. 2, s. 180.

²⁹ Tamże, s. 179.

czesnej francuskiej grafice książkowej³⁰. Po paru latach V.K. Jonynas jeszcze raz wrócił do tematyki grafiki francuskiej i 27 III 1938 r. wystąpił z odczytem pt. *Pierwszy światowy kongres grafików w Paryżu*³¹. Natomiast M. Urbšienė przygotowała i wygłosiła 27 V 1940 r. prelekcję o Janie Gutenbergu (ok. 1398-1468) oraz o obchodzonych w 1938 r. rocznicy jego urodzin (540.) i 470. rocznicy śmierci. Był to w ogóle ostatni odczyt wygłoszony na zebraniu Towarzystwa XXVII Miłośników Książki³².

Akcja odczytowa, jak i inna działalność kowieńskich miłośników książki, nie zawsze była akceptowana przez ówczesną społeczność kowieńską. Na przykład, wygłoszony 27 XI 1934 r. odczyt J. Strazdasa-Jaunutisa o dramaturgu i publicyście Gabrieliu Landsbergisie-Žemkalnisie (1852-1916) wywołał duży skandal, gdyż syn literata, inżynier architekt Vytautas Landsbergis-Žemkalnis (1893-1993), uznał prelekcję za uwłaczającą pamięci jego ojca – prelegent osobiście znał Gabriela, wspominał o nim, jako o człowieku mało praktycznym w życiu codziennym. Mówił m.in., że dramaturg, po otrzymaniu od wileńskiego wydawcy Józefa Zawadzkiego 300 złotych rubli (honorarium za dramat *Tadas Blinda*), urządził wystawny bankiet, wydał całą sumę i pozostał bez pieniędzy. Sprawę rozstrzygał sąd honorowy. Towarzystwo zobowiązało J. Strazdasa-Jaunutisa do powstrzymania się od opublikowania tekstu i dokładniejszego zbadania kwestii³³.

Poważne konsekwencje z powodu odczytu spotkały także V. Daumantasa-Dzimidavičiusa. 27 I 1935 r. miał on wygłosić prelekcję pt. *Miłośnicy cudzych książek*, lecz prezes V. Steponaitis, po zapoznaniu się z tekstem, uznał, że odczyt może spowodować kolejny skandal. W efekcie między prezesem a autorem doszło do poważnego konfliktu. Odczyt został odwołany, a Daumantas-Dzimidavičius skreślony z listy członków towarzystwa³⁴.

Takie konflikty, na szczęście, zdarzały się rzadko. Na ogół spotkania członków towarzystwa odbywały się w miłej atmosferze. Po wysłuchaniu referatów i omówieniu spraw bieżących szli do którejś z kowieńskich restauracji na kolację. W przypadkach, kiedy zebranie odbywało się w mieszkaniu jednego z członków, kolację urządzał gospodarz. Wystawność przyjęcia

³⁰ Tamże, s. 180-181; LNMMB, sygn. F 25-278, V.K. Jonynas, Šių dienų prancūzų knygos meno apžvalga (Pranešimas skaitytas XXVII knygos mėgėjų posėdyje 1935 V 27).

³¹ LNMMB, sygn. F 14-415, XXVII knygos mėgėjų draugijos kvietimai [dalyvauti draugijos susirinkimuose] siusti M. Urbšienėi-Mašiotaitėi, 1931 II 27 – 1940 V 27, k. 28.

³² Tamże, sygn. F 61-263, Kvietimai į [XXVII knygos mėgėjų] draugijos susirinkimus siusti Bizauskui Kaziuui 1932-1940, k. 42.

³³ Tamże, sygn. F 47-2448, Vytauto Landsbergio-Žemkalnio pareiškimas garbės teismui dėl Jono Strazdo šmeižikiško pranešimo apie Gabrielių Landsbergi-Žemkalnį XXVII knygu mėgėjų draugijos posėdyje, 1936 III 1, Vilnius; V. C-kas [V. Cimkauskas], *Chronika*, „XXVII Knygos Mėgėjų Metraštis“ 1937, t. 2, s. 178, 180; P. Jakštas, *Kas buvo XXVII knygos mėgėjai...*, s. 44-46.

³⁴ V. C-kas [V. Cimkauskas], *Chronika*, „XXVII Knygos Mėgėjų Metraštis“ 1937, t. 2, s. 178-179; P. Jakštas, *Kas buvo XXVII knygos mėgėjai...*, s. 44-46.

zależała od pozycji społecznej i materialnej gospodarza, ale prawie nigdy nie brakowało ani smacznych potraw, ani dobrych trunków, a przede wszystkim, rozumie się, tradycyjnej nalewki „Trzy dziewiątki”. Jedynie u księdza J. Tumasa-Vaižgantas nie podawano gościom napojów alkoholowych. Sam na przyjęciach urządzanych przez innych członków alkoholu nie pił, przedko coś zjadał, wstawał od stołu, całował gospodarza w głowę i pośpiesznie opuszczał towarzystwo. Pozostali biesiadnicy spędzali mile wieczór opowiadając różne zabawne historie i dowcipy. Takie wieczory na długo pozostały w pamięci ich uczestników, którzy wspominali o nich z sentymentem³⁵.

Zebrania odbywające się w mieszkaniach prywatnych dawały także możliwość obejrzenia posiadanych przez gospodarzy księgozbiorów. Najbogatsze biblioteki mieli M. i V. Biržiškowie, P. Galaunė oraz V. Steponaitis. V. Cimkauskas mógł poszczycić się okazałym zbiorem ekslibrisów, a V. Daumantas-Dzimidawiczius kolekcją dawnych litewskich książek. Nie miał bibliotekę (ponad 2000 tomów) miał ksiądz J. Tumas-Vaižgantas, ale u schyłku życia dużo książek rozdał³⁶.

Własną podręczną biblioteczkę gromadziło również Towarzystwo XXVII Miłośników Książki. Ponieważ nie miało swej siedziby zbiory przechowywano w Bibliotece Uniwersytetu Witolda Wielkiego w Kownie w oddzielnej szafie. Zawierały wydawnictwa własne towarzystwa oraz książki i czasopiśma nabyte drogą kupna lub подарowane przez jego członków³⁷.

Członkowie towarzystwa każdego roku organizowali wspólne wycieczki do bibliotek lub na wystawy książek. 27 II 1931 r. zwiedzili Bibliotekę Uniwersytetu Witolda Wielkiego, a 27 listopada tegoż roku bibliotekę seminarium duchownego w Kownie. Po bibliotece uniwersyteckiej oprowadzał ich i pokazywał najwartościowsze druki dyrektor ksiąźnicy, członek organizacji V. Biržiška, przewodnikiem po bibliotece seminaryjnej był ksiądz Morkus Morkelis³⁸.

W sierpniu 1932 r. towarzystwo zorganizowało wycieczkę do Mariampola (Marijampolė – miasto w południowej części Litwy), gdzie odwiedziono bibliotekę Zgromadzenia Księży Marianów. Jej kierownik ksiądz J. Krikščiukaitis udzielił szczegółowej informacji o dziejach i zbiorach biblioteki, a potem pokazał gabinety zajęć oraz bursę prowadzonego przez księży marianów gimnazjum. Po tym spotkaniu J. Krikščiukaitis, na prośbę członków towarzystwa, opracował referat o kompletowaniu zbiorów biblioteki. Referat, jak wspomniano powyżej, został odczytany na zebraniu towarzystwa³⁹.

³⁵ Tamże, s. 40-42.

³⁶ P. Jakštas, *Iš XXVII knygos mėgėjų...*, „Biblioteką Darbas” 1988, nr 3, s. 35.

³⁷ LNMMB, sygn. F 40-16, Leidinių-dovanų sąrašas, Vilnius, k. 20-21; P. Jakštas, *Kas buvo XXVII knygos mėgėjai...*, s. 57.

³⁸ *Chronika...*, s. 136-137.

³⁹ Tamże, s. 137.

W tym samym roku Towarzystwo XXVII Miłośników Książki zorganizowało w Galerii Mikalojusza Konstantinasa Čiurlionisa w Kownie (dyrektorem Muzeum M.K. Čiurlionisa był P. Galaunė) wystawę „Piękna książka litewska”. Organizatorzy wystawy przyznawali, że nazwa ta odzwierciedlała raczej życzenie, a nie stan rzeczywisty, gdyż pod względem estetycznym ówczesne litewskie książki nie prezentowały się najlepiej. Spodziewali się jednak, że ekspozycja posłuży propagowaniu książki w litewskim społeczeństwie i zachęci wydawców do podniesienia poziomu estetycznego jej szaty graficznej. Zaprezentowano 121 książek wypożyczonych z biblioteki uniwersyteckiej oraz z prywatnych zbiorów członków towarzystwa. Niektóre z nich pochodziły z XVIII w. lub z czasów zakazu druku alfabetem łacińskim, jednak większą część wydano już po odzyskaniu przez Litwę niepodległości. Wystawa trwała od 27 stycznia do 17 lutego 1932 r. Zwiedziło ją 186 osób. Przyczyną małej frekwencji w dużej mierze była mroźna pogoda oraz urządzenie wystawy w niedogodnym, oddalonym od śródmieścia lokalu. Tym nie mniej wystawa dała możliwość zarówno bibliofilom, jak i wydawcom zapoznania się z najbardziej udanymi pod względem estetycznym książkami litewskimi, które mogły być wzorcem do naśladowania⁴⁰.

W maju 1933 r. członkowie towarzystwa udali się do fabryki papieru w Pietraszunach (Petrašiūnai – dzielnica Kowna), należącej do szwedzkiego koncernu produkującego zapalki. Odpowiedzialny za produkcję inżynier pokazał zwiedzającym urządzenia papierni i jej wytwory, a potem zaprosił do fabrycznego kantoru na poczęstunek⁴¹.

W październiku 1934 r. kowieńscy bibliofile zwiedzili wystawę dawnej książki, zorganizowaną przez Towarzystwo Krajoznawcze w Szawlach (Šiauliai – miasto na Litwie, na wschód od Kłajpedy). Wystawę urządzono w muzeum Aušra. Ekspozaty wypożyczono z Biblioteki Uniwersytetu Witolda Wielkiego oraz z Centralnej Biblioteki w Szawlach. Najstarsza eksponowana na wystawie książka w języku łacińskim (encyklopedyczny słownik teologiczno-prawniczy) była wydana w 1487 r. w Wenecji, a najstarsza publikacja w języku litewskim (*Postylla* Jana Bretkuna) – wyłożona w 1591 r. w Królewcu. Ponadto, na wystawie zaprezentowano interesujące przykłady dawnych kalendarzy i periodyków oraz innych litewskich druków wydawanych za granicą i przemycanych nielegalnie na Litwę w czasie zaborów⁴².

⁴⁰ *Dailiosios knygos paroda*, „XXVII Knygos Mėgėjų Metraštis” 1933, t. 1, s. 138-131; R. Juzefovičius, *Lietuvos humanitarų mokslo organizacijos (1918-1940)*, Vilnius 2007, s. 117-119.

⁴¹ P. Jakštas, *Kas buvo XXVII knygos mėgėjai...*, s. 48.

⁴² V. C-kas [V. Cimkauskas], *Chronika...*, s. 178; P. Jakštas, *Kas buvo XXVII knygos mėgėjai...*, s. 48.

W grudniu 1935 r. członkowie towarzystwa wzięli udział w otwarciu wystawy książki sowieckiej w Muzeum Kultury im. Witolda Wielkiego w Kownie. Wystawę zorganizowały Litewskie Towarzystwo Poznania Kultury Narodów ZSRR oraz moskiewskie Ogólnozwiązkowe Towarzystwo Więzi Kulturowych z Zagranicą. Wystawa była prezentowana od 13 XII 1935 r. do 13 I 1936 r. Zwiedzający mogli obejrzeć oprócz książek także czasopisma i plakaty sowieckie⁴³.

W 1937 r. duże zainteresowanie kowieńskich bibliofilów wywołała wystawa książek wydanych w Szwajcarii. Ekspozycję zorganizował Konsulat Szwajcarii i kowieńska spółka wydawnicza Spaudos Fondas. Uroczyste otwarcie wystawy odbyło się 28 II 1937 r. w Muzeum Kultury im. Witolda Wielkiego. Zaprezentowano książki w językach francuskim, niemieckim i włoskim, a także gazety, czasopisma, plakaty i płyty gramofonowe⁴⁴.

Ostatnia wspólna wycieczka miała miejsce 27 II 1940 r. Członkowie towarzystwa wybrali się wtedy do Wilna w celu zwiedzenia Biblioteki Uniwersytetu Wileńskiego. Wilno i obwód wileński, jak wiadomo, przekazał Litwie Związek Sowiecki na mocy traktatu podpisanego w Moskwie 10 X 1939 r. W zamian Litwa zgodziła się na rozmieszczenie na jej terytorium baz wojsk sowieckich. Rząd litewski natychmiast po przejściu Wilna i Wileńszczyzny rozpoczął ich forsowną lituanizację, mającą zespoliczyć uzyskane tereny z resztą państwa i stworzyć fakty dokonane. Likwidowano m.in. wszelkie polskie urzędy, organizacje oraz instytucje, w tym Uniwersytet Stefana Batorego, a na ich miejsce pospiesznie przenoszono z Kowna urzędy i instytucje litewskie⁴⁵. W Wilnie znalazła się także część kowieńskich miłośników książki, gdzie powierzono im wysokie stanowiska: K. Bizauskas został pełnomocnikiem rządu litewskiego w Kraju Wileńskim, M. Biržiška – rektorem litewskiego Uniwersytetu Wileńskiego, jego brat V. Biržiška – dyrektorem Biblioteki Uniwersytetu Wileńskiego⁴⁶.

Kowieńscy bibliofile po przybyciu do Wilna udali się najpierw do Biblioteki Uniwersyteckiej, gdzie powitał ich V. Biržiška, oprowadzając następnie po księżnicy i pokazując najcenniejsze stare druki. Potem członkowie towarzystwa zostali zaproszeni na obiad do byłego Pałacu Reprezentacyjnego Rzeczypospolitej (za czasów zaboru rosyjskiego Pałac Generał-Gubernatorski, obecnie Pałac Prezydencki), gdzie rezydował K. Bizauskas. P. Jakštas wspominał, że obiad był

⁴³ P. Jakštas, *Kas buvo XXVII knygos mėgėjai...*, s. 49; P. Galaunė, *TSRS knygu, žurnalų ir plakatų paroda*, „XXVII Knygos Mėgėjų Metraštis” 1937, t. 2, s. 206-207.

⁴⁴ P. Jakštas, *Kas buvo XXVII knygos mėgėjai...*, s. 49; P. Brenderis, *Šveicarų knygos paroda Kaune*, „XXVII Knygos Mėgėjų Metraštis” 1937, t. 2, s. 208-209.

⁴⁵ Zob. m.in. P. Łossowski, *Litwa a sprawy polskie 1939-1940*, Warszawa 1985.

⁴⁶ A. Banevičius, *III Lietuvos valstybės...*, s. 41, 44; M. Jackiewicz, *Leksykon kultury litewskiej*, Warszawa 2005, s. 48-49.

bardzo wystawny, z użyciem zabytkowej zastawy stołowej⁴⁷. W tym czasie rząd i ogół społeczeństwa litewskiego wykazywali powszechny entuzjazm z powodu odzyskania Wilna⁴⁸, ale część bardziej świadoma odczuwała coraz większy niepokój z powodu aktywizowania się nielegalnych organizacji komunistycznych i rozlokowania na terytorium Litwy licznych oddziałów wojsk sowieckich. Choć początkowo wojskowi sowieccy nie mieszcali się do spraw wewnętrznych Litwy obawiano się, że taki stan nie potrwa długo. Wydarzenia następnych miesięcy pokazały, że obawy były jak najbardziej uzasadnione. Do upadku niepodległego państwa litewskiego pozostawało zaledwie kilka miesięcy⁴⁹.

Ważną dziedziną działalności Towarzystwa XXVII Miłośników Książki było wydawnictwo. Zamierzało ono publikować własny rocznik oraz serię pięknie ilustrowanych książek⁵⁰. Jednak z powodu ograniczonych środków finansowych nie wszystkie zamiary udało się zrealizować. Wydano statut i regulamin towarzystwa⁵¹, graficzny portret J. Tumasa-Vaižgantas (autor V.K. Jonynas)⁵², dwie broszurki V. Biržiški⁵³, dwie ilustrowane książki litewskich pisarzy (J. Tumasa-Vaižgantas i Jonasa Biliūnasa)⁵⁴ oraz książkę dla dzieci *Łabędź – żona króla. Bajka ludowa*⁵⁵. Dwie z tych książek – J. Biliūna-

⁴⁷ P. Jakštas, *Kas buvo XXVII knygos mėgėjai...*, s. 42-43.

⁴⁸ Po przyłączeniu Kraju Wileńskiego terytorium państwa litewskiego zwiększyło się o 13%, a liczba mieszkańców prawie o 20%. Kompensowało to w pewnym sensie utratę Kraju Kłajpedzkiego, który zgodnie z umową podpisaną 22 III 1939 r. Litwa musiała przekazać Niemcom. Zob. *Vilnius ir atgautos žemės skaičiai*, „Lietuvos Aidas” 1939, nr 621 (50230, X 17); P. Lossowski, *Litwa a sprawy polskie...*, s. 56.

⁴⁹ Zmiana postępowania Kremla wobec Litwy i innych państw bałtyckich nastąpiła na początku lata 1940 r. Związek Sowiecki, widząc sukcesy wojsk niemieckich we Francji, uznał, że należy zająć ziemie przypadłe mu według podziału dokonanego w 1939 r. wspólnie z Niemcami. 14 VI 1940 r. strona radziecka wręczyła Litwie ultimatum, które Litwa przyjęła. Następnego dnia wkroczyły na Litwę dodatkowe oddziały Armii Czerwonej, a prezydent Republiki Litewskiej A. Smetona zbiegł do Niemiec. 17 VI 1940 r. został utworzony nowy Rząd Ludowy z premierem Justasem Paleckisem na czele. W dniach 14-15 VII 1940 r. odbyły się wybory do Sejmu Ludowego. Wskutek różnych manipulacji w nowo wybranym sejmie większość stanowili komuniści. Sejm Ludowy zebrał się w Kownie 21 lipca i ogłosił ustanowienie władzy sowieckiej na Litwie. Jednocześnie zwrócono się do Rady Najwyższej ZSRR z prośbą o przyjęcie Litwy do Związku Sowieckiego. Uchwalono także ustawy dotyczące nacjonalizacji ziemi, zakładów przemysłowych i banków. 3 VIII 1940 r. Litwa na mocy uchwały Rady Najwyższej została przyjęta do Związku Socjalistycznych Republik Radzieckich. Rozpoczęła się sowietyzacja Litwy. Zob. J. Urbšys, *Lietuva lemtingaisiais 1939-1940 metais*, Vilnius 1988; K. Musteikis, *Prisiminimų fragmentai*, 2 leidimas, Vilnius 1989, s. 47-63; P. Lossowski, *Litwa*, Warszawa 2001, s. 152-167.

⁵⁰ *Chronika...*, s. 137; J. Andrukaitienė, E. Dikavičienė, M. Fominaitė, B. Voitkevič, *Iš XXVII knygos mėgėjų...*, s. 292.

⁵¹ *XXVII knygos mėgėjų įstatai ir reguliaminas*, Kaunas 1933.

⁵² *Kan. J. Tumo-Vaižganto portretas*, dailininko V.K. Jonyno medžio raižinys, Kaunas 1933.

⁵³ V. Biržiška, *Bibliotekos*, Kaunas 1935; tenże, *Bibliografija*, Kaunas 1935.

⁵⁴ Vaižgantas [Tumas-Vaižgantas] J., *Milžinų dvasios. Fragmentai iš Pragiedrulių*, A. Kučo iliustracijos, Kaunas 1935; J. Biliūnas, *Liūdna pasaka*, M. Bulako medžio raižiniai, Kaunas 1937.

⁵⁵ *Gulbė karaliaus pati. Liaudies pasaka*, medžio raižiniai, Kaunas 1937.

sa *Smutna opowieść* ilustrowana przez Miečislavasa Bulakę oraz *Łabędź...* z ilustracjami Viktorasa Petravičiūsa – wysłano w 1937 r. na wystawę w Paryżu, gdzie zdobyły wysokie nagrody⁵⁶.

Wydano również dwa tomy rocznika „XXVII Knygos Mėgėjū Metraš-tis”⁵⁷. Redaktorem odpowiedzialnym był V. Steponaitis, o oprawę graficzną dbał P. Galaunė, teksty pod względem językowym redagował P. Jakštas. Pierwszy tom czasopisma ukazał się w 1933 r. Opublikowano w nim 11 artykułów: J. Tumasa-Vaižgantasa *Dwa rodzaje bibliofilstwa*⁵⁸, V. Burkevičiūsa *Miłośnicy książek – strażnicy książek*⁵⁹, K. Bizauskasa *Format litewskich książek*⁶⁰, J. Krikščiukaitisa *Jak ja zbierałem książki do biblioteki Zgromadzenia Księży Marianów*⁶¹, P. Galauni *Dzieje pierwszych pracowni litograficznych na Litwie*⁶², V. Steponaitisa *Księdza [Bonaventury] Gailevičiūsa «Metay Szventi»*⁶³, Petrasa Ruseckasa *Trudne losy litewskiej książki w Odesie*⁶⁴, Kostasa Korsakasa *Próby wprowadzenia rosyjskich czcionek do piśmiennictwa litewskiego i lotewskiego*⁶⁵, M. Urbšieni *Materiały do biografii księdza Zabitisa i Włodzimierza Gadona*⁶⁶, M. Biržiški *Žmudzin Franciszek Szemiet – przyjaciel Adama Mickiewicza*⁶⁷, V. Biržiški *Fabian Ulrich Glazer i jego nowo znaleziony rękopis z lat 1729-1733*⁶⁸.

Tom drugi rocznika, wydany w 1937 r., zawierał następujące publikacje: Aleksandra Merkelisa *Vaižgantas i książka*⁶⁹, P. Galauni *M. K. Čiurlionis jako grafik*⁷⁰, Antanasa Vasiliauskasa *Pierwsza papirnia w Kownie*⁷¹, V. Cimkauskasa *Nowe litewskie ekslibrysy*⁷², V. Burkevičiūsa *Resztki zgrabionego siana*⁷³, K. Bizauskasa *Format i oprawa podręczników*⁷⁴, M. Biržiški *Biblioteka Szymona Dowkonta*⁷⁵, Peliksasa Bugailiškisa *W poszukiwaniu*

⁵⁶ P. Jakštas, *Kas buvo XXVII knygos mėgėjai...*, s. 50.

⁵⁷ „XXVII Knygos Mėgėjū Metraš-tis” 1933, t. 1; 1937, t. 2.

⁵⁸ J. Tumas, *Dvejopa bibliofilybė*, „XXVII Knygos Mėgėjū Metraš-tis” 1933, t. 1, s. 13-16.

⁵⁹ V. Burkevičius, *Knygos mėgėjas – knygos saugotojas*, tamże, s. 17-20.

⁶⁰ K. Bizauskas, *Lietuviškos knygos formatas*, tamże, s. 21-24.

⁶¹ J. Krikščiukaitis, *Kaip marijonų bibliotekai knygas rinkau*, tamże, s. 25-32.

⁶² P. Galaunė, *Pirmųjų Lietuvos litografijos istorijos bruožai*, tamże, s. 39-50.

⁶³ V. Steponaitis, *Kun. Gailevičiaus «Metay Szventi»*, tamże, s. 111-124.

⁶⁴ P. Ruseckas, *Iš lietuviškos knygos vargų Odesoje*, tamże, s. 33-38.

⁶⁵ K. Korsakas, *Mėginimas įvesti rusų raides į lietuvių ir latvių raštus*, tamże, s. 51-72.

⁶⁶ M. Urbšienė, *Medžiaga kan. Zabičio ir Vladimiro Gadono biografijoms*, tamże, s. 73-87.

⁶⁷ M. Biržiška, *Žemaitis Pr. Šemeta – Ad. Mickevičiaus bičiulis*, tamże, s. 87-110.

⁶⁸ V. Biržiška, *Fabijonas Ulrikas Glazeris ir jo naujai surastas 1729-1733 m. rankraš-tis*, tamże, s. 125-132.

⁶⁹ A. Merkelis, *Vaižgantas ir knyga*, „XXVII Knygos Mėgėjū Metraš-tis” 1937, t. 2, s. 9-18.

⁷⁰ P. Galaunė, *M. K. Čiurlionis – grafikas*, tamże, s. 19-24.

⁷¹ A. Vasiliauskas, *Pirmoji Kauno popieriaus dirbtuvė*, tamże, s. 25-36.

⁷² V. Cimkauskas, *Naujas lietuviškos knygos ženklas*, tamże, s. 37-44.

⁷³ V. Burkevičius, *Pagrėbstai*, tamże, s. 45-54.

⁷⁴ K. Bizauskas, *Vadovėlių formatas ir jų įrišimas*, tamże, s. 55-58.

⁷⁵ M. Biržiška, *Simano Daukanto biblioteka*, tamże, s. 59-70.

*nowych dróg*⁷⁶, Vladislovasa Zdzichauskisa *Wystawa dawnej książki*⁷⁷, Juozasa Slapšinskasa *Sala Litwana*, J. Švaistasa (Balčiūnasa-Švaistasa) *Nieco o moich książkach*⁷⁸, Aleksandra Ružancovasa *Bibliografija publikacij o bibliotekach i bibliofilstwie za lata 1927-1936*⁷⁹, V. Steponaitisa *Powtórne wydania i warianty*⁸⁰.

Ponadto w każdym z tomów zamieszczano bardzo ważną dla badanego tematu kronikę najważniejszych wydarzeń z życia towarzystwa, informacje o interesujących bibliofilów nowych książkach, wystawach, a także różne krótkie notatki o pisarzach, ilustratorach, ekslibrisach itp.

Wydawnictwa towarzystwa rozchodziły się po całej Litwie. Z każdego nakładu 27 egzemplarzy (z logo towarzystwa oraz podpisami prezesa i sekretarza) przeznaczano dla członków, dwa egzemplarze dla podręcznej biblioteki organizacji, pozostałe do sprzedaży. Nabywały je litewskie biblioteki oraz przedstawiciele litewskiej inteligencji. Poszczególne egzemplarze trafiały do prywatnych zbiorów zagranicznych bibliofilów, takich jak: Reinhold Walberg w Sztokholmie, Paweł Ettinger w Moskwie, Borys Czystiakow w Leningradzie, Michał Brensztejn w Wilnie. Za pośrednictwem posłów litewskich będących członkami towarzystwa dostawały je także biblioteki w Szwecji, Norwegii i Danii⁸¹.

Towarzystwo XXVII Miłośników Książki w Kownie działało niecałych dziesięć lat (1930-1940). Po ustanowieniu na Litwie władzy sowieckiej i „dobrowolnym” wejściu Litwy w skład Związku Sowieckiego (lipiec-sierpień 1940 r.) towarzystwo zostało zlikwidowane, a jego mienie (dokumenty, książki i inne rzeczy) oddane bibliotekom i muzeom litewskim. Poszczególni członkowie towarzystwa byli represjonowani. W lipcu 1940 r. została aresztowana i zesłana w głąb Rosji M. Urbšienė z mężem (wrócili na Litwę dopiero w 1956 r.). K. Bizauskas, aresztowany w grudniu 1940 r., po napadzie Niemiec na Związek Sowiecki został rozstrzelany 26 VI 1941 r. niedaleko Mińska. Długoletni sekretarz towarzystwa V. Cimkauskas zginął w lipcu 1944 r. w niemieckim obozie koncentracyjnym. Pod koniec drugiej wojny światowej wielu byłych członków towarzystwa (M. Avietėnaitė, J. Balčiūnas-Švaistas, M. i V. Biržiškowie, V. Daumantas-Dzimidavičius, V.K. Jonynas, V. Kaman-tauskas, J. Paknys, J. Savickis-Rimošius, J. Šaulys, E. Turauskas) znalazło się na Zachodzie. Ci, którzy pozostali na Litwie musieli dostosować się do

⁷⁶ P. Bugailiškis, *Naujų kelių beieškant*, tamże, s. 71-80.

⁷⁷ V. Zdzichauskis, *Senovės knygos paroda*, tamże, s. 81-106.

⁷⁸ J. Švaistas, *Truputis iš mano knygu*, tamże, s. 129-134.

⁷⁹ A. Ružancovas, *Bibliografijos, bibliotekų ir bibliofilijos 1927-1936 metų bibliografija*, tamże, s. 135-144.

⁸⁰ V. Steponaitis, *Leidimai ir variantai*, tamże, s. 145-176.

⁸¹ *XXVII knygos mėgėjų metraščio savininkai*, tamże, s. 186-188.

sowieckiej rzeczywistości⁸². Pamięć o międzywojennych bibliofilach jednak pozostała w Kownie żywa i po odzyskaniu przez Litwę niepodległości Towarzystwo XXVII Miłośników Książki odrodziło się. Jego restytucja nastąpiła 27 IV 1993 r. na zebraniu w Bibliotece Publicznej w Kownie. Na listę członków reaktywowanej organizacji wpisano również V.K. Jonynasa – jedyne go pozostałego członka towarzystwa międzywojennego, który u schyłku życia powrócił z Zachodu na niepodległą Litwę. Odrodzone towarzystwo, kontynuując tradycje z okresu międzywojennego, wydaje rocznik, organizuje odczyty, wystawy, konkursy i inne imprezy służące propagowaniu książki na Litwie⁸³.

Tabela 1. Członkowie Towarzystwa XXVII Miłośników Książki w Kownie (1930-1940)

Lp.	Numer na liście członkowskiej	Nazwisko, imię, stanowisko	Rok przyjęcia
1	XII	Avietėnaitė Magdalena (1892-1984), litewska dziennikarka, urzędniczka Ministerstwa Spraw Zagranicznych	1933
2	XXIV	Bagdonas Leopoldas (daty życia nieznane) litewski poseł w Moskwie	1934
3	I	Balčiūnas-Švaistas Juozas (1891-1978), pułkownik lejtnant, kierownik Oddziału Prasy i Oświaty Sztabu Wojska Litewskiego, redaktor czasopisma „Karys”, pisarz	1931
4	II	Biržiška Mykolas (1882-1962), prawnik, publicysta, prorektor i rektor Uniwersytetu Litewskiego w Kownie (1925-1927) oraz Uniwersytetu Wileńskiego (1939-1943)	1931
5	III	Biržiška Vaclovas (1884-1956), litewski historyk kultury, bibliograf, naczelny redaktor encyklopedii litewskiej, dyrektor Biblioteki Uniwersytetu Witolda Wielkiego w Kownie	członek założyciel

⁸² LNMMB, sygn. F 25-275, V. Burkevičius, Cimkauskas Viktoras (1896-1944). Biografinės žinios apie XXVII knygos mėgėjų draugijos nario žuvimą vokiečių okupacijos metais, 1945-1946, Vilnius, k. 1-2; tamże, sygn. F 25-14, V. Steponaitis, Trumpas gyvenimo aprašymas, 1952 VI 30, Vilnius; tamże, sygn. F 25-15, Kadru įskaitos asmens lapas [V. Steponaičio], 1952 XI 25, Vilnius; tamże, sygn. F 40-16, V. Burkevičius, Aštuonerius metus su knygos mėgėjais, Vilnius; P. Jakštas, *Kas buvo XXVII knygos mėgėjai...*, s. 58-64; I. Korsakaitė, *Įtautos Kazimieras Jonynas (1907-1997)*, „XXVII Knygos Mėgėjų Metraštis” 2004, t. 3, s. 204-205; M. Jackiewicz, *Leksykon...*, s. 48-49, 80, 183, 196, 234, 238.

⁸³ B. Butkevičienė, *Atkurtoji XXVII knygos mėgėjų draugija*, „XXVII Knygos Mėgėjų Metraštis” 2004, t. 3, s. 9-15; *Knygos mėgėjų draugijos veiklos kronika*, tamże, 2010, t. 4, s. 290-298.

6	XX	Bizauskas Kazys (1892-1941), publicysta, tłumacz, działacz polityczny, w latach 1939-1941 pełnomocnik rządu litewskiego w Kraju Wileńskim	1932
7	XXI	Burkevičius Vilhelmas (1885-1971), notariusz	1933
8	IV	Cimkauskas Viktoras (1896-1944), adwokat przysięgły	członek założyciel
9	V	Daumantas-Dzimidavičius Vladas (1885-1977), były ksiądz, litewski dyplomata, tłumacz przysięgły w Ministerstwie Sprawiedliwości Republiki Litewskiej	1931
10	VI	Galaunė Paulius (1890-1988), grafik, muzealnik, dyrektor Muzeum M.K. Čiurlionisa w Kownie	członek założyciel
11	VII	Jakštas Petras (1899-1988), major, pracownik Oddziału Prasy i Oświaty Sztabu Wojska Litewskiego	1931
12	XXVII	Jonynas Vytautas Kazimieras (1907-1997), artysta malarz, grafik, witrażysta	1936
13	XXVI	Jurgutis Vladas (1885-1966), były ksiądz, ekonomista, organizator i pierwszy prezes Banku Litewskiego	1936
14	XIX	Kamantauskas Viktoras (1899-1951), filolog, dziennikarz, tłumacz	1932
15	XVIII	Klimas Petras (1891-1969), dyplomata, działacz polityczny	1932
16	VIII	Paknys Juozas (1883-1948), finansista, działacz polityczny, dyrektor Banku Litewskiego	członek założyciel
17	IX	Puida Aleksandras Kazys (1883-1945), poeta, prozaik, dramaturg i tłumacz, redaktor czasopism „Gairės” (1923-1924), „Krivulė” (1923-1925), „Gaisai” (1930-1931)	1931
18	X	Rucevičius Antanas (1880-1949), literat, wydawca, dyrektor drukarni „Spindulys”	1931
19	XXIII	Rusteika Zigmas (daty życia nieznane), sędzia	brak danych
20	XVI	Savickis-Rimošius Jurgis (1890-1952), pisarz, dyplomata, w latach 1930-1937 poseł w Szwecji, w latach 1939-1940 przedstawiciel Litwy przy Lidze Narodów w Genewie	1931
21	XI	Sleževičius Mykolas (1882-1939), adwokat, publicysta, działacz polityczny	1931

22	XII	Staneika Adalbertas (1885-1962), artysta malarz	1931
23	XIII	Steponaitis Vytautas (1893-1957), pułkownik lejtnant, publicysta, redaktor	członek założyciel
24	XVII	Strazdas-Jaunutis Jonas (1886-1972), literat, tłumacz, kierownik oddziału offsetu i cynkografii w drukarni „Spindulys”	1931
25	XXV	Šaulys Jurgis (1879-1948), polityk i dyplomata, litewski poseł w Berlinie (1918, 1931-1938), Szwajcarii (1919, 1939-1940), Rzymie (1921-1923), Watykanie (1927-1931) oraz w Warszawie (1939)	1935
26	XV	Tumas-Vaižgantas Juozas (1869-1933), ksiądz, litewski prozaik, publicysta, działacz polityczny	1931
27	XXII	Turauskas Eduardas (1896-1966), prawnik, publicysta, w latach 1934-1939 litewski poseł w Czechosłowacji	1933
28	XIV	Urbšienė Marija (Mašiotaitė-Urbšienė, 1895-1959), bibliograf, historyk, tłumacz	1931

Oprac. własne autorki. Źródła: LNMMB, sygn. F 25-275, V. Burkevičius, Cimkauskas Viktoras (1896-1944). Biografinės žinios apie XXVII knygos mėgėjų draugijos nario žuvimą vokiečių okupacijos metais, 1945-1946, k. 1-2; tamże, F 25-14, V. Steponaitis, Trumpas gyvenimo aprašymas, 1952 VI 30; tamże, F 25-15, Kadru įskaitos asmens lapas [V. Steponaičio], 1952 XI 25; tamże, sygn. F 40-16, V. Burkevičius, Aštuonerius metus su knygos mėgėjais, Vilnius.

Tabela 2. Odczyty wygłoszone na zebraniach Towarzystwa XXVII Miłośników Książki

Lp.	Prelegent	Temat	Data wygłoszenia
1	Paulius Galaunė	<i>Bibliofil litewski Lukoševičius</i>	27 V 1931
2	Juozas Tumas-Vaižgantas	<i>Dwa rodzaje bibliofilstwa</i>	1 III 1932
3	Vytautas Steponaitis	<i>Rzadkie druki litewskie wydane po odzyskaniu niepodległości</i>	27 IV 1932
4	Paulius Galaunė	<i>Litewskie książki ilustrowane</i>	27 IV 1932
5	Vaclovas Biržiška	<i>Stulecie prasy litewskiej</i>	27 V 1932
6	Petras Jakštas	<i>Porządkowanie małych bibliotek prywatnych</i>	27 X 1932

7	Vaclovas Biržiška	<i>Litewskie czasopisma «Aitvaras» i «Pakeleivingas»</i>	27 XI 1932
8	Jonas Krikščiukaitis	<i>Jak ja zbierałem książki do biblioteki Zgromadzenia Księży Marianów (z powodu nieobecności autora referat na walnym zebraniu przeczytał Juozas Balčiūnas-Švaistas)</i>	27 I 1933
9	Paulius Galaunė	<i>Formaty książek litewskich</i>	27 II 1933
10	Vytautas Steponaitis	<i>Księdza [Bonaventury] Gailevičiausa «Metai Szventi»</i>	27 II 1933
11	Paulius Galaunė	<i>Pierwsze pracownie litograficzne na Litwie</i>	27 IV 1933
12	Paulius Galaunė	<i>Kultura litewskiej książki</i>	27 IX 1933
13	Vilhelmas Burkevičius	<i>Wkład bibliofilów w zachowanie rzadkich druków</i>	27 X 1933
14	Vytautas Steponaitis, Juozas Balčiūnas-Švaistas, Paulius Galaunė	<i>Zbiory książek i dzieł sztuki w dworach litewskich</i>	27 XI 1933
15	Viktoras Cimkauskas	<i>Nowe litewskie ekslibrysy</i>	27 II 1934
16	Vilhelmas Burkevičius	<i>Zadania towarzystwa w popularyzacji książki w społeczeństwie litewskim (z powodu nieobecności autora referat przeczytał Juozas Balčiūnas-Švaistas)</i>	27 IX 1934
17	Jonas Srazdas-Jaunutis	<i>O dramaturgu i publicyście Gabrieliu Landsbergisie-Žemkalnisie</i>	27 XI 1934
18	Marija Urbšienė	<i>O czcionkach litewskich</i>	27 II 1935
19	Vytautas Steponaitis	<i>Nieznane lub mało znane publikacje Vincasa Kudirki</i>	27 III 1935
20	Antanas Rucevičius	<i>Rocznik Związku Dziennikarzy Litwy «Lietuvos žurnalistų sąjungos metraštis»</i>	27 III 1935
21	Juozas Balčiūnas-Švaistas	<i>O twórczości rosyjskiego pisarza emigracyjnego Viktora Ireckiego</i>	27 V 1935
22	Vytautas Steponaitis	<i>Znani bibliofile w Estonii i na Łotwie</i>	27 IX 1935

23	Paulius Galaunė	<i>Walory graficzne książki Antanasa Smetony Pasakytą – parażyta</i> [Powiedziano – napisano], Kaunas 1935	27 IX 1935
24	Vaclovas Biržiška	<i>Bibliografija prac A. Smetony</i>	27 X 1935
25	Jurgis Savickis-Rimošius	<i>O zakładaniu bibliotek publicznych oraz potrzebie ustawy regulującej ich pracę</i>	27 X 1935
26	Paulius Galaunė	<i>Grafika litewska w XV-XVI w.</i>	27 XI 1935
27	Mykolas Biržiška	<i>Najważniejsze biblioteki wileńskie: Biblioteka Uniwersytecka, Biblioteka Państwowa im. Wróblewskich, Biblioteka Litewskiego Towarzystwa Naukowego, Biblioteka Żydowskiego Instytutu Naukowego oraz Biblioteka Białoruskiego Towarzystwa Naukowego</i>	27 II 1936
28	Petras Jakštas	<i>Antysemityczne publikacje w Niemczech</i>	27 III 1936
29	Viktoras Kamantauskas	<i>Karty tytułowe książek</i>	27 III 1936
30	Marija Urbšienė	<i>Litewskie książeczki dla dzieci</i>	27 III 1936
31	Vytautas Kazimieras Jonynas	<i>Współczesna francuska grafika książkowa</i>	27 V 1936
32	Vaclovas Biržiška	<i>Pseudonimy litewskie</i>	27 X 1936
33	Vilhelmas Burkevičius	<i>Bibliografie i losy książek litewskich</i>	27 XI 1936
34	Vilhelmas Burkevičius, Viktoras Cimkauskas	<i>Litewskie książki na wystawie w Paryżu</i>	27 IX 1937
35	Vaclovas Biržiška	<i>Pierwsi bibliofile litewscy</i>	27 X 1937
36	Mykolas Sleževičius	<i>Przedwojenna cenzura</i>	27 XI 1937
37	Marija Urbšienė	<i>Sztuka litewska w latach Wielkiej wojny i okupacji niemieckiej</i>	27 I 1938
38	Marija Urbšienė, Paulius Galaunė	<i>Wystawy książek</i>	27 II 1938
39	Vytautas Kazimieras Jonynas	<i>Pierwszy światowy kongres grafików w Paryżu</i>	27 III 1938
40	Vytautas Kazimieras Jonynas	<i>Nowe ilustrowane książki litewskie</i>	27 IV 1938
41	Juozas Balčiūnas-Švaistas	<i>Drukarnia Zawadzkich w Wilnie</i>	27 IX 1938

42	Antanas Rucevičius	<i>Drukarnia «Švyturys» w Kownie</i>	27 X 1938
43	Stanislovas Pilka	<i>Biblioteka mego ojca</i>	27 XI 1938
44	Paulius Galaunė	<i>O drzeworytach ludowych</i>	27 II 1939
45	Vaclovas Biržiška	<i>Nowe wiadomości o starych drukach</i>	27 III 1939
46	Tadas Lomsargis	<i>Oprawa ksiązek</i>	27 IV 1939
47	Vilhelmas Burkevičius	<i>Moja biblioteka</i>	27 XI 1939
48	Liudas Šmulktystys	<i>Wystawa litewskich ksiązek w Moskwie</i>	27 IV 1940
49	Marija Urbšienė	<i>Rocznica Gutenberga</i>	27 V 1940

Oprac. własne autorski. Źródła: *Chronika*, „XXVII Knygos Mėgėjų Metraštis” 1933, t. 1, s. 135-138; V. C-kas [Viktoras Cimkauskas], *Chronika*, „XXVII Knygos Mėgėjų Metraštis” 1937, t. 2, s. 177-181; LNMMB, sygn. F 25-276, V. Burkevičius, Nepasiekiamo ar nesiekiamo (Pranešimas skaitytas XXVII knygos mėgėjų draugijos susirinkime), 1934; tamže, sygn. F 25-278, A. Rucevičius, Pirmasis Lietuvos žurnalistų sąjungos metraštis (Pranešimas skaitytas XXVII knygos mėgėjų posėdyje 1935 III 27); tamže, sygn. F 25-278, V.K. Jonynas, Šių dienų prancūzų knygos meno apžvalga (Pranešimas skaitytas XXVII knygos mėgėjų posėdyje 1935 V 27); tamže, sygn. F 61-263, Kvietimai į [XXVII knygos mėgėjų] draugijos susirinkimus siusti Bizauskui Kaziumi 1932-1940; tamže, sygn. F 14-415, XXVII knygos mėgėjų draugijos kvietimai [dalyvauti draugijos susirinkimuose] siusti M. Urbšienei-Mašiotaitei, 1931 II 27 – 1940 V 27.

Fot. 1. Logo Towarzystwa XXVII Miłośników Książki w Kownie.
Źródło: LNMMB, sygn. F40-16, k. 45. Zdjęcie: V.K. Jonynas

Fot. 2. Marija Urbšienė, członkini Towarzystwa XXVII Miłośników Książki w Kownie.
Źródło: LNMMB, sygn. F40-16, k. 47

Fot. 3. Członkowie zarządu Towarzystwa XXVII Miłośników Książki w Kownie w latach 1937-1940. Siedzą od lewej: Viktoras Cimkauskas, Juozas Balčiūnas-Švaistas, Vilhelmas Burkevičius. Stoją od lewej: Vytautas Kazimieras Jonynas, Antanas Rucevičius. Źródło: LNMMB, sygn. F40-16, k. 48

Bibliografia

Źródła archiwalne

Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka (LNMMB), sygn.: F 40-16, F 25-275, F 25-276, F 25-278, F 25-15, F 25-14, F 61-263, F 40-16, F 25-148, F 47-2448, F 14-415.

Źródła drukowane

Chronika, „XXVII Knygos Mėgėjų Metraštis” 1933, t. 1, s. 136.

Ištatai, „XXVII Knygos Mėgėjų Metraštis” 1933, t. 1, s. 133-134.

Knygos mėgėjų draugijos veiklos kronika, „XXVII Knygos Mėgėjų Metraštis” 2010, t. 4, s. 290-298.

Regulaminas, „XXVII Knygos Mėgėjų Metraštis” 1933, t. 1, s. 134-135.

XXVII knygos mėgėjai, „XXVII Knygos Mėgėjų Metraštis” 1933, t. 1, s. 272; 1937, t. 2, s. 21.

XXVII knygos mėgėjų ištatai ir reguliaminas, Kaunas 1933.

XXVII knygos mėgėjų metraščio savininkai, „XXVII Knygos Mėgėjų Metraštis” 1937, t. 2, s. 186-188.

Opracowania

Andrukaitienė J., Dikavičienė E., Fominaitė M., Voitkevič B., *Iš XXVII knygos mėgėjų draugijos archyvo*, „Knygotyra” 2014, t. 63, s. 291-293.

Andrysiak E., *Towarzystwo Bibliofilów Polskich w Wilnie*, Kalisz 2007.

Banevičius A., *111 Lietuvos valstybės 1918-1940 politikos veikėjų. Enciklopedinis žinynas*, Vilnius 1991.

Biliūnas J., *Liūdna pasaka*, M. Bulako medžio raižiniai, Kaunas 1937.

Biržiška M., *Simano Daukanto biblioteka*, „XXVII Knygos Mėgėjų Metraštis” 1937, t. 2, s. 59-70.

Biržiška M., *Žemaitis Pr. Šemeta – Ad. Mickevičiaus bičiulis*, „XXVII Knygos Mėgėjų Metraštis” 1933, t. 1, s. 87-110.

Biržiška V., *Bibliografija*, Kaunas 1935.

Biržiška V., *Bibliotekos*, Kaunas 1935.

Biržiška V., *Fabijonas Ulrikas Glazeris ir jo naujai surastas 1729-1733 m. rankraštis*, „XXVII Knygos Mėgėjų Metraštis” 1933, t. 1, s. 125-132.

Bizauskas K., *Lietuviškos knygos formatas*, „XXVII Knygos Mėgėjų Metraštis” 1933, t. 1, s. 21-24.

Bizauskas K., *Vadovėlių formatas ir jų įrišimas*, „XXVII Knygos Mėgėjų Metraštis” 1937, t. 2, s. 55-58.

Brenderis P., *Šveicarų knygos paroda Kaune*, „XXVII Knygos Mėgėjų Metraštis” 1937, t. 2, s. 208-209.

Buchowski K., *Polacy w niepodległym państwie litewskim 1918-1940*, Białystok 1999.

Bugailiškis P., *Naujų kelių bieškant*, „XXVII Knygos Mėgėjų Metraštis” 1937, t. 2, s. 71-80.

Burkevičius V., *Knygos mėgėjas – knygos saugotojas*, „XXVII Knygos Mėgėjų Metraštis” 1933, t. 1, s. 17-20.

- Burkevičius V., *Pagrėbstai*, „XXVII Knygos Mėgėjų Metraštis” 1937, t. 2, s. 45-54.
- Butkevičienė B., *Atkurtoji XXVII knygos mėgėjų draugija*, „XXVII Knygos Mėgėjų Metraštis” 2004, t. 3, s. 9-15.
- Cimkauskas V., *Naujasis lietuviškos knygos ženklas*, „XXVII Knygos Mėgėjų Metraštis” 1937, t. 2, s. 37-44.
- Dailiosios knygos paroda*, „XXVII Knygos Mėgėjų Metraštis” 1933, t. 1, s. 138-131.
- Galaunė P., *Kaip gimė ir veikė XXVII knygos mėgėjų draugija*, „Bibliotekų Darbas” 1976, nr 10, s. 33-36.
- Galaunė P., *M. K. Čiurlionis – grafikas*, „XXVII Knygos Mėgėjų Metraštis” 1937, t. 2, s. 19-24.
- Galaunė P., *Pirmųjų Lietuvos litografijos istorijos bruožai*, „XXVII Knygos Mėgėjų Metraštis” 1933, t. 1, s. 39-50.
- Galaunė P., *TSRS knygų, žurnalų ir plakatų paroda*, „XXVII Knygos Mėgėjų Metraštis” 1937, t. 2, s. 206-207.
- Gulbė karaliaus pati. Liaudies pasaka*, medžio raižiniai, Kaunas 1937.
- Jackiewicz M., *Leksykon kultury litewskiej*, Warszawa 2005.
- Jakštas P., *Iš XXVII knygos mėgėjų draugijos nario prisiminimų*, „Bibliotekų Darbas” 1988, nr 3, s. 33-37, nr 4, s. 32-35.
- Jakštas P., *Kas buvo XXVII knygos mėgėjai*, „XXVII Knygos Mėgėjų Metraštis” 2004, t. 3, s. 23-66.
- Juzefovičius R., *Lietuvos humanitarų mokslo organizacijos (1918-1940)*, Vilnius 2007.
- Kan. J. Tumo-Vaižganto portretas*, dailininko V.K. Jonyno medžio raižinys, Kaunas 1933.
- Korskaitė I., *Vytautas Kazimieras Jonynas (1907-1997)*, „XXVII Knygos Mėgėjų Metraštis” 2004, t. 3, s. 204-205.
- Korsakas K., *Mėginimas įvesti rusų raides į lietuvių ir latvių raštus*, „XXVII Knygos Mėgėjų Metraštis” 1933, t. 1, s. 51-72.
- Krikščiukaišis J., *Kaip marijonų bibliotekai knygas rinkau*, „XXVII Knygos Mėgėjų Metraštis” 1933, t. 1, s. 25-32.
- Łossowski P., *Litwa*, Warszawa 2001.
- Łossowski P., *Litwa a sprawy polskie 1939-1940*, Warszawa 1985.
- Łossowski P., *Po tej i tamtej stronie Niemna. Stosunki polsko-litewskie 1883-1939*, Warszawa 1985.
- Merkelis A., *Vaižgantas ir knyga*, „XXVII Knygos Mėgėjų Metraštis” 1937, t. 2, s. 9-18.
- Musteikis K., *Prisiminimų fragmentai*, 2 leidimas, Vilnius 1989.
- Paszkievicz B., *Pod znakiem «Omegi»*, przygotował do druku i indeks osób oprac. A. Gałkowski, słowem wstępnym opatrzył i całość krytycznie przejrzał P. Łossowski, Warszawa 2003.
- Ruseckas P., *Iš lietuviškos knygos vargų Odesoje*, „XXVII Knygos Mėgėjų Metraštis” 1933, t. 1, s. 33-38.
- Ružancovas A., *Bibliografijos, bibliotekų ir bibliofilijos 1927-1936 metų bibliografija*, „XXVII Knygos Mėgėjų Metraštis” 1937, t. 2, s. 135-144.
- Steponaitis V., *Kun. Gailevičiaus «Metay Szwenti»*, „XXVII Knygos Mėgėjų Metraštis” 1933, t. 1, s. 111-124.
- Steponaitis V., *Leidimai ir variantai*, „XXVII Knygos Mėgėjų Metraštis” 1937, t. 2, s. 145-176.
- Švaistas [Balčiūnas-Švaistas] J., *Truputis iš mano knygų*, „XXVII Knygos Mėgėjų Metraštis” 1937, t. 2, s. 129-134.

Tumas [Vaižgantas] J., *Dvejopa bibliofilybė*, „XXVII Knygos Mėgėjų Metraštis” 1933, t. 1, s. 13-16.

Urbšienė M., *Medžiaga kan. Zabičio ir Vladimiro Gadono biografijoms*, „XXVII Knygos Mėgėjų Metraštis” 1933, t. 1, s. 73-87.

Urbšys J., *Lietuva lemtingaisiais 1939-1940 metais*, Vilnius 1988.

V. C-kas [Viktoras Cimkauskas], *Chronika*, „XXVII Knygos Mėgėjų Metraštis” 1937, t. 2, s. 178-180.

Vaižgantas [Tumas-Vaižgantas] J., *Milžinų dvasios. Fragmentai iš Pragiedrulių*, A. Kučo iliustracijos, Kaunas 1935.

Vasiliauskas A., *Pirmoji Kauno popieriaus dirbtuvė*, „XXVII Knygos Mėgėjų Metraštis” 1937, t. 2, s. 25-36.

Vilnius ir atgautos žemės skaičiais, „Lietuvos Aidas” 1939, nr 621 (50230, X 17).

Zdzichauskis V., *Senovės knygos paroda*, „XXVII Knygos Mėgėjų Metraštis” 1937, t. 2, s. 81-106.